

KÖRNYEZETGAZDÁLKODÁS

Agrár- környezetgazdálkodási és vidékfejlesztési programok

Összeállította:
Dr. Simon László
Nyíregyházi Főiskola

Az agrár-környezetgazdálkodás céljai

A mezőgazdasági termelésnek, földhasználatnak meg kellett találnia azokat az eszközöket, amelyek segítségével úgy állíthat elő *értékes, szermaradványmentes, biztonságos élelmiszereket* és egyéb nyersanyagokat, hogy közben *megőrzi a tájat, az élővilágot*, annak sokszínűségét, és benne az embert és közösségeit. A környezetvédelem, a természetvédelem és a földhasználat összehangolását az *agrár-környezetgazdálkodás* valósítja meg. Az agrár-környezetgazdálkodás lényege, hogy a környezet- és természetvédelemi követelményeket, szempontokat beépíti a természeti erőforrás-használatba, jelen esetben a termőföld használatába.

Előzmények

A vidéki térségek fenntartható fejlesztése során a mezőgazdálkodás fogalmát tágabban kell értelmezni, egyre inkább megtöltve azt környezetgazdálkodási tartalommal, vagyis a:

- *természet- és környezetvédelmi* (stabilizálási),
- *termelési*, a
- *fogyasztási-szolgáltatási, társadalmi-, közösségi-, kulturális funkciókat*

egyaránt figyelembe kell venni. Hosszú távon csak az a gazdálkodás lehet *fenntartható* és értékőrző, amely e hármas szempontrendszerre épül.

Ezek a felismerések vezettek el a – sűrűn lakott vidéki térségekkel és még mindig gazdag természeti értékeket hordozó természeti és kultúrtájakkal jellemezhető kontinensünkön – a többfunkciós új európai agrármodell megfogalmazásához, és az e modell elterjesztését szolgáló közös agár- és vidékpolitika reformjához, támogatási rendszerének kiépítéséhez és közösségi költségvetési forrásainak európai megteremtéséhez.

Előzmények

Az Európai Unióban kialakult *többfunkciós európai agrármodell*, csökkennek a termeléshez (kvótákhoz, mennyiségekhez) kötődő támogatások, és az így felszabaduló források fokozatosan átkerülnek az *agrár-környezetgazdálkodási* és *vidékfejlesztési* kifizetésekre.

Az EU-ban az agrártámogatásoknak ma tehát két, eltérő jellegű csoportja létezik: *a régi típusú*, mennyiségekhez (kvótákhoz) kötött, ún. *1. pilléres támogatások*, illetve az *új típusú*, gazdálkodási rendszerekhez és területekhez kötött *vidékfejlesztési vagy 2. pilléres kifizetések*.

Az Európai Unió a gazdálkodóknak kifizetett támogatást nem a megtermelt termékmennyiségtől, hanem inkább a gazdálkodás rendszerétől, annak minőségi, biztonsági, környezeti valamint társadalmi teljesítményétől teszi függővé.

Hazai helyzet

Magyarország 84%-a művelt terület, *legfontosabb, megújítható erőforrásunk* a termőtalaj. Az összterület 64%-át mezőgazdálkodással, 20%-át pedig erdőgazdálkodással hasznosítjuk. Hazánkban tehát a kultúrtáj fő használója a mező- és erdőgazdaság, a *védett és érzékeny természeti területek kiterjedése* pedig *meghaladja a 3 millió hektárt*. Ez az összterület harmada, a művelt terület fele. A védett és érzékeny természeti területek magyar sajátossága, hogy kevés kivételtől eltekintve fenn kell tartani rajtuk a művelés bizonyos *kíméletes módját*. A mezőgazdaság és a természetvédelem tevékenységének összehangolása és hatékony együttműködése nélkül országunkban sem valósítható meg a *fenntartható gazdálkodás* és a *természeti erőforrások hosszú távú hasznosítása*, megőrzése.

Hazai helyzet

Hazánkban a *nemzeti parkok* a természetmegóvás központjai. Biztosítják az ökológiai rendszerek védelmét, azok természetes növénytakarójával, illetve a természetes fejlődés révén helyreálló vegetációjával együtt.

Védett természeti területeken és azok védőövezetein a *hagyományos, extenzív gazdálkodás* (legeltetés, kaszálás, haltenyésztés, szőlőművelés, stb.) a természetvédelemmel nemcsak összeegyeztethető, hanem kezelési szempontból az esetek többségében szükséges is. Az ilyen területek kezelésére leginkább a hagyományos magyar állatfajták (szürke marha, racka, cigája, stb.) alkalmasak, hiszen ezek a fajták jól alkalmazkodtak a kevésbé intenzív tartási módokhoz.

Szürkemarha

Cigája

Racka

Hazai helyzet

A hetvenes évektől a rendszerváltásig hazánk agrártermelését az *intenzív földhasználat* jellemezte, és ez már nagyobb *környezeti terhelést* okozott. A jelenlegi, tulajdonosi szerkezetváltás átmeneti időszakában *jelentősen csökkent a gazdálkodás intenzitása*. A parlagon hagyott és nem kezelt területeken nagymértékű gyomosodás, a kártevők rendkívüli módon elszaporodtak. A kemikáliák használatának átmeneti visszaesése környezeti-természeti szempontból előnyös volt ugyan, viszont mind a mezőgazdaságot, mind a környezet- és természetvédelmet illetően káros hatásai is megmutatkoztak.

A természetvédelem, a mezőgazdálkodás és a vidékfejlesztés programszerű összehangolása 1996-tól, az EU integráció jegyében gyorsult fel. Elkészült a *Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program* (NAKP), melynek pályázatait 2002-ben írták ki először.

Nemzeti Vidékfejlesztési Terv

2004. május elseje, az EU csatlakozás után megjelentek a *Nemzeti Fejlesztési Tervhez* (NFT) illeszkedő tervek a:

- *Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT)* és az
- *Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP)*.

Az AVOP intézkedéseinek célja az NVT-ben megfogalmazott, támogatott gazdálkodási rendszerekhez kapcsolódó mezőgazdasági termelés és élelmiszer-feldolgozás *strukturális, beruházási jellegű feltételeinek megteremtése*, valamint a *vidék felzárkóztatásának elősegítése*.

A NVT intézkedései elsősorban a gazdálkodás folyó támogatását biztosítják, és részben a környezeti kihívásokra adnak választ (agrár-környezetgazdálkodási rendszerek, kedvezőtlen adottságú térségek támogatása, EU-követelményeknek való megfelelés elősegítése, mezőgazdasági területek erdősítése). Másrészt segítenek az átalakulás okozta gazdasági és társadalmi nehézségek enyhítésében (termelői csoportok létrehozásának támogatása, félig önellátó gazdaságok támogatása, korai nyugdíjazás).

Nemzeti Vidékfejlesztési Terv

A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT) *támogatott intézkedései* az alábbiak:

1. Agrár-környezetgazdálkodás:

- szántóföldi,
- gyepgazdálkodási,
- ültetvénykezelési,
- vizes élőhely,
- extenzív állattenyésztési,
- kiegészítő agrár-környezetgazdálkodási programok.

Nemzeti Vidékfejlesztési Terv

2. Kedvezőtlen adottságú és környezetvédelmi korlátozások alá eső területek támogatása,

3. Az EU környezetvédelmi, állatjóléti és higiéniai követelményeinek való megfelelés,

4. Mezőgazdasági területek erdősítése,

5. Szerkezetátalakítás alatt álló, félig önellátó gazdaságok támogatása,

6. Termelői csoportok létrehozásának és működtetésének támogatása,

7. Technikai segítségnyújtás.

A NVT forrásainak közel 80 %-a az első négy intézkedést finanszírozza.

Nemzeti Vidékfejlesztési Terv

A gazdák területükkel, gazdaságukkal *önkéntes módon* csatlakozhatnak a célprogramok formájában megfogalmazott támogatható gazdálkodási rendszerekhez, ha

– legalább *0,5-1 hektár saját tulajdonú mezőgazdasági területük*, vagy ennyi területre vonatkozó – legalább *5 éves – tartós földbérleti szerződésük* van,

– elfogadják az adott gazdálkodási rendszer *technológiai* és egyéb *előírásait*, követelményeit,

– azokat saját gazdálkodásukba beépítik és a *vállalt időtartamra (5 év) betartják*, a teljesítés ellenőrzését elfogadják.

– betartják a jogszabályokban kihirdetett „*Helyes Gazdálkodási Gyakorlat*” előírásait, és vezetik a kötelező nyilvántartásokat (gazdálkodási napló),

– a vállalt gazdálkodási rendszerhez kapcsolódó *képzési programban* a vállalt időtartam alatt, évente 1 alkalommal részt vesznek.

Nemzeti Vidékfejlesztési Terv

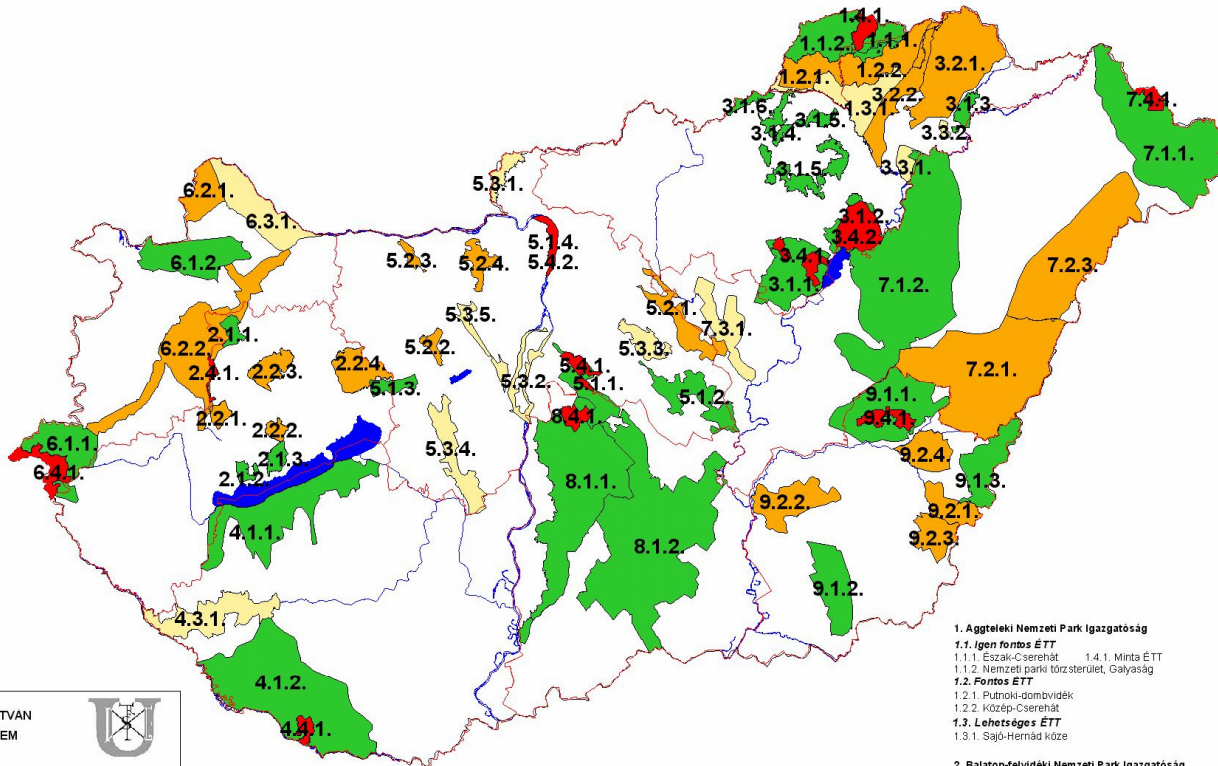
A programban való részvétel:

- gazda **önrészt** nem igényel,
- a **kifizetés** 80%-át az EU, 20%-át a nemzeti költségvetés biztosítja,
- egyszerre **nem kell az egész gazdaságot bevinni** a programba, sőt a különböző gazdaságrendszerek – az ökológiai gazdálkodás kivételével – különböző gazdálkodási rendszerekhez is csatlakoztathatók,
- a csatlakozás kérelem benyújtása viszonylag egyszerű, speciális **regisztrációs folyamattal indul**, amelyben a gazda megadja gazdasága adatait.

Érzékeny Természeti Területek

A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv agrár- és környezetgazdálkodási intézkedéseinek minden egyes eleme tartalmaz környezet- és természetkímélő előírásokat, de nem azonos mértékben. A vidékfejlesztés és a környezeti szempontból fenntartható gazdálkodás fontos területe az *Érzékeny Természeti Területeken (ÉTT) folytatott természetkímélő gazdálkodás*. Az itt gazdálkodókra vonatkoznak a legszigorúbb természetvédelmi követelmények, de itt a legmagasabbak a kifizetési összegek. Az érzékeny természeti területekről szóló *2/2002 (I.23.) KÖM-FVM együttes miniszteri rendelet* szerint a finanszírozási források mértékének függvényében, fokozatosan történik a kijelölt ÉTT földrészletek bevonása a rendszerben. 2005-ben a 15 kijelölt terület mintegy 500000 hektárjából már közel 120000 hektáron művelték így a földjeiket a gazdák.

Magyarország Érzékeny Természeti Területei (ÉTT)

SZENT ISTVÁN EGYETEM

KÖRNYEZETGAZDÁLKODÁSI INTEZET
 Térinformatikai Stúdió

 2103 GÖDÖLLŐ
 Pápai K. u. 1.
 Tel: (28) 415 383
 Fax: (28) 415 383
 www.ktg.gau.hu/RTI

Jelmagyarázat
 Mintaterület
 Igen fontos ÉTT
 Fontos ÉTT
 Lehetséges ÉTT

Forrás:
 Környezetvédelmi Minisztérium
 Természetvédelmi Hivatal

- 3. Bukki Nemzeti Park Igazgatóság**
- 3.1. Igen fontos ÉTT**
- 3.1.1. Hevesi-sík 3.4.1. Minta ÉTT
- 3.1.2. Borsodi-Mezőség 3.4.1. Minta ÉTT
- 3.1.3. Bodrogköz, Kopaszhegy
- 3.1.4. Heves-borsodi domboság
- 3.1.5. Bükk Nemzeti Park védőzónája
- 3.1.6. Özd környéke
- 3.2. Fontos ÉTT**
- 3.2.1. Zempléni-hegység
- 3.2.2. Hernád-völgy
- 3.3. Lehetséges ÉTT**
- 3.3.1. Kesztyűtleni TK körzete
- 3.3.2. Táhta-köz
- 4. Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság**
- 4.1. Igen fontos ÉTT**
- 4.1.1. A Balaton déli vízgyűjtőjének szárazulati, berkek, halastavak, nádasok, gyepek és lápos talajon kialakult szántók
- 4.1.2. Drávavölgy 4.4.1. Minta ÉTT fás legelői
- 4.3. Lehetséges ÉTT**
- 4.3.1. Zákány-Örtös környéke
- 5. Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság**
- 5.1. Igen fontos ÉTT**
- 5.1.1. Turjánvidék 5.4.1. Minta ÉTT
- 5.1.2. Gerje-perje sík
- 5.1.3. Veincei-tó és Sárvíz völgye
- 5.1.4. Szentendrei-sziget 5.4.2. Minta ÉTT
- 5.2. Fontos ÉTT**
- 5.2.1. Hajta és Tápó-mente
- 5.2.2. Csákvár-Zámoly medence
- 5.2.3. Altai-ér-mente
- 5.2.4. Gerecse és Pilis közti dombvidék
- 5.3. Lehetséges ÉTT**
- 5.3.1. Ipoly-völgy
- 5.3.2. Csepel-sziget és környéke
- 5.3.3. Monori-síki hatomvidék
- 5.3.4. Sárrett és térsége
- 5.3.5. Váli-patak völgye
- 6. Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság**
- 6.1. Igen fontos ÉTT**
- 6.1.1. Órség-Vendvidék 6.4.1. Minta ÉTT
- 6.1.2. Hanság
- 6.2. Fontos ÉTT**
- 6.2.1. Mosoni-sík
- 6.2.2. Rába-mente
- 6.3. Lehetséges ÉTT**
- 6.3.1. Szigetköz
- 7. Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság**
- 7.1. Igen Fontos ÉTT**
- 7.1.1. Szatmár-Bereg régió 7.4.1. Minta ÉTT
- 7.1.2. Hortobágyi Nemzeti Park puffertónája
- 7.2. Fontos ÉTT**
- 7.2.1. Bihari-sík
- 7.2.3. Dél-és kelet-Nyírség
- 7.3. Lehetséges ÉTT**
- 7.3.1. A Jászság régiója
- 8. Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság**
- 8.1. Igen fontos ÉTT**
- 8.1.1. Dunavölgyi-sík 8.4.1. Minta ÉTT
- 8.1.2. A Tisza homokhátság vízgyűjtője
- 9. Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság**
- 9.1. Igen fontos ÉTT**
- 9.1.1. Dévaványa környéke 9.4.1. Minta ÉTT
- 9.1.2. Vásharthy-Csanádi puszták
- 9.1.3. Kis-Sárrett
- 9.2. Fontos ÉTT**
- 9.2.1. Gyula-Dobozai ártér
- 9.2.2. Körösszig
- 9.2.3. Kilyósi területek
- 9.2.4. Vésztdő-Szeghalom környéke

Érzékeny Természeti Területek

A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv agrár-környezetgazdálkodási intézkedései

Az *NVT rendelet* szerint az *agrár-környezetgazdálkodási intézkedések célja* a termőhelyi adottságoknak *megfelelő termelési szerkezet*, a *környezettudatos gazdálkodás* és a *fenntartható talajhasználat* kialakítása, és ennek függvényében a *környezet állapotának javítása*, valamint a gazdaságok életképességének és gazdasági hatékonyságának növelése a meghirdetett célprogramok által előírt kötelezettségvállalások megvalósításával.

A NVT agrár-környezetgazdálkodási célprogramjai

Az *NVT 5.§ (1)* szerint az alábbi agrár-környezetgazdálkodási célprogramokhoz nyújtható támogatás:

A/. Szántóföldi agrár-környezetgazdálkodási célprogram-csoport:

- alapszintű szántóföldi célprogram
- tanyás gazdálkodás célprogram
- méhlegelő célú növénytermesztési célprogram
- integrált szántóföldi növénytermesztési célprogram
- ökológiai szántóföldi növénytermesztési célprogram
- Érzékeny Természeti Területeken alkalmazható szántóföldi növénytermesztési célprogramok:
 - szántóföldi növénytermesztés túzok élőhely-fejlesztési előírásokkal
 - szántóföldi növénytermesztés madár élőhely-fejlesztési előírásokkal
 - lucernatermesztés túzok élőhely-fejlesztési előírásokkal
 - szántóföldi növénytermesztés élőhely-fejlesztési előírásokkal

A NVT agrár-környezetgazdálkodási célprogramjai

B/. Gyepgazdálkodási célprogram-csoport:

- alapszintű gyepgazdálkodási célprogramok:
 - füves élőhelyek kezelése
- ökológiai gazdálkodási célprogram
- Érzékeny Természeti Területeken alkalmazható gyepgazdálkodási célprogramok:
 - gyepgazdálkodás túzok élőhely-fejlesztési előírásokkal ,
 - gyepgazdálkodás haris élőhely-fejlesztési előírásokkal,
 - gyepgazdálkodás élőhely-fejlesztési előírásokkal,
 - gyeptelepítés célprogram.

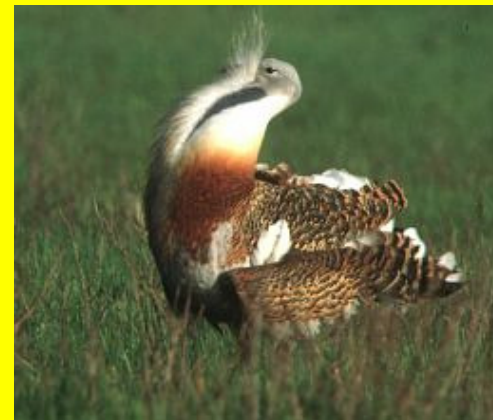

Haris

Haris

Túzok

A NVT agrár-környezetgazdálkodási célprogramjai

C/. Ültetvényekre vonatkozó agrár-környezetgazdálkodási célprogram-csoport:

- *integrált ültetvény célprogram*
- *ökológiai ültetvény célprogram*

D/. Vizes élőhelyekhez kapcsolódó agrár-környezetgazdálkodási célprogram-csoport:

- *extenzív halastavak fenntartása célprogram*
- *nádgazdálkodási célprogram*

E/. Kiegészítő agrár-környezetgazdálkodási célprogram-csoport:

- *füves mezsgye létesítése célprogram*

A NVT agrár-környezetgazdálkodási célprogramjai

C/. extenzív állattartáshoz kapcsolódó agrár-környezetgazdálkodási célprogram-csoport:

- őshonos és magas genetikai értéket képviselő állatok tartásának támogatása célprogramok:
 - magyar szürke szarvasmarha célprogram
 - magas genetikai értéket képviselő lovak célprogram
 - mangalica célprogram
 - őshonos juh célprogram
 - őshonos baromfi célprogram

Szőke mangalica

Fecskehasú mangalica

Vörös mangalica

Az AVOP további pályázati programjai

- A mezőgazdasági beruházások támogatása
- A halászati ágazat strukturális támogatása
- A fiatal gazdálkodók induló támogatása
- Szakmai továbbképzés és átképzés támogatása
- A mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése
- A vidéki jövedelemszerzési lehetőségének bővítése
- Mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése
- Falufejlesztés és -megújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése
- LEADER + program

AVOP LEADER+ Program

A *vidékfejlesztés* új lehetőségeit kínáló **“LEADER”** az Európai Unió egyik legsikeresebb közösségi programja. Azzal a céllal indult a 90-es évek elején az EU 15 régebbi tagállamában, hogy az elszegényedő vidéki térségek további leszakadását megállítsa. Azóta mintegy 1200 kistérségben indultak el helyi LEADER programok.

A LEADER nem egy vállalkozást vagy személyt támogat, nem felülről meghirdetett célokra készülő helyi projekteket jelent, hanem a kistérségekben lakó emberek kreativitását kamatoztatva egy-egy térség vagy település kihasználatlan adottságainak feltárását, a helyi kezdeményezésre létrejövő, a kistérségi fejlesztést együtt megvalósítani kívánó helyi szervezetek, intézmények, vállalkozások összefogását ösztönzi. A program egyik legfőbb erénye az, hogy a saját fejlesztési elképzeléseiken alapuló ún. “akciótervet” benyújtó, nyertes helyi közösségek az EU-tól lehívható pénzek felhasználásáról helyben, saját maguk dönthetnek.

AVOP LEADER+ Program

Az **AVOP LEADER+ program** keretében (2006. december 31.-ig lehetett szerződést kötni) a legjobb 45-50 pályázó kistérség kaphatott egyenként maximálisan 80-100 millió Ft támogatást **helyi fejlesztési projektjei** megvalósítására.

A program hazánkban is aktivizálni kívánja a helyi közösségeket, önmaguk és a **vidékfejlesztés** érdekében. A program során kistérségi akciócsoportok szerveződnek majd, amelyek kialakítják a helyi vállalkozói – önkormányzati – civil szféra közös fejlesztési elképzeléseit és menedzselik a célok megvalósulását. A LEADER lelkét jelentő helyi akciócsoportok összefüggő területen, szomszédos települések összefogásaként alakulhatnak meg. Működésüket a nagyfokú decentralizáció és önállóság jellemzi.

Az Európai Unió 2007 és 2013 közötti finanszírozási időszakában évente **9-10 milliárd** forintnyi forrás használható fel az **Agrár és Vidékfejlesztési Operatív Program-LEADER+alprogramja** keretében település-csoportok együttes fejlesztésére.